

॥ ॐ ॥

॥ तस्य वाचकः प्रणवः ॥

रुतम्भरा (ऋतम्भरा) એટલે અનુભવયુક્ત સત્યથી ભરેલું બહુજન હિતાય -બહુજન સુખાય

વર્ષ - ૨૮ (ઓક્ટોબર, નવેમ્બર, ડિસેમ્બર)

VOL - XXVIII 2011-12

ISSUE-II

માનદ તંત્રી - નૈષઘ વ્યાસ

સંકલન - ડૉ. સ.સ. ભિક્ષુ

મુક્તા

પાતંજલ યોગદર્શન - સમાધિપાદ

યોગભિક્ષુ

પાતંજલ યોગદર્શનના સમાધિપાદની સમજૂતીમાં સમાધિ-સમાપત્તિનો વિષય આપણે સમજી રહ્યા છીએ.

વિઘ્નોથી મુક્ત થયેલું મન, વૃત્તિઓ ક્ષીણ થઈ ગઈ છે જેની તેલું ચિત્ત, આત્મામાં કે ઈન્દ્રિયોમાં કે વિષયોમાં -જેમાં પણ લગાડવામાં આવે તેમાં શુદ્ધ સ્ફટિકમણિની જેમ તદ્રૂપ થઈને સમાધિસ્થ થઈ જાય છે.

અહીંથી હવે સમાધિના વર્ણનની શરૂઆત થાય છે. ચિત્ત ઉપરોક્ત ત્રણમાં લાગી જવા લાગે ત્યારે તેને સમાપત્તિસમાધિ કહેવામાં આવે છે. મહામુનિ પતંજલિ હવે સમાધિને વિસ્તારથી સમજાવી રહ્યા છે, કે જે વિષય ઘણો અગત્યનો છે, સમાધિપાદના હૃદય સમાન છે.

સમાધિના પ્રકારોમાંથી પહેલો પ્રકાર આપણે સૂત્ર-૪૨ દ્વારા અર્કમાં સમજ્યા. જે સમાધિ શબ્દ, અર્થ અને જ્ઞાનના ભેદથી સંકળાયેલી છે તેને સવિતર્ક સમાપત્તિસમાધિ કહે છે. વિકલ્પવાળી હોવાના કારણે તેને સવિકલ્પ સમાધિ પણ કહે છે.

ઓમ્, શબ્દ ઈશ્વરનો બોધક છે, તે શબ્દ ઈશ્વર નથી. ઓમ્ તે “શબ્દ” કહેવાય. ચોવીસ, પચીસ અને છવ્વીસમા સૂત્રમાં ઈશ્વરનું જે વર્ણન આવ્યું તે ઓમ્ શબ્દનો “અર્થ” કહેવાય અને ઓમ્ એટલે ઈશ્વર જ, બીજું કંઈ નહીં તેવો જે નિર્ણય તે “જ્ઞાન” કહેવાય. ધ્યાન વખતે

શબ્દ, અર્થ અને જ્ઞાનનો ભેદ રહે, વિકલ્પ રહે તેનું નામ સવિતર્ક સમાધિ.

તેંતાળીસમાં સૂત્રમાં નિર્વિતર્ક-નિર્વિકલ્પ સમાધિની વાત સમજાવે છે.

સ્મૃતિપરિશુદ્ધો સ્વરૂપશૂન્યે-

વાર્થમાત્ર નિર્ભાસા નિર્વિતર્કા ॥૪૩॥

ભાવાર્થ : શબ્દ અને જ્ઞાનની સ્મૃતિ મંદ પડવાથી અર્થની સ્મૃતિ પરિશુદ્ધ થાય છે, એટલે કે અર્થમાત્ર ભાસમાન થાય છે. ધ્યાતા અને ધ્યાનની સ્મૃતિ મંદ પડતાં ધ્યેયમાત્ર ભાસમાન થાય તેને નિર્વિતર્ક સમાધિ કહે છે, વિકલ્પ નહીં હોવાના કારણે તેને નિર્વિકલ્પ સમાધિ પણ કહે છે.

વિસ્તાર : પછી સ્મૃતિની (ધ્યાન-એકાગ્રતા વખતે) એટલી બધી શુદ્ધતા-પરિશુદ્ધતા થઈ જાય છે કે તે વખતે “સ્વરૂપશૂન્ય” અર્થાત્ પોતે (ધ્યાતા-ધ્યાન કરનારો) શૂન્ય થઈ જાય છે. સ્મૃતિની પરિશુદ્ધિ થવાથી દેહભાન વિસરાઈ જાય છે અને “અર્થ માત્ર”નું ભાન રહે છે. તે વખતે “શબ્દ” પણ ચાલ્યો જાય છે.

મંત્રનો જપ કરતાં કરતાં એક એવી અવસ્થા આવે છે કે ત્યારે મંત્રજાપ આપોઆપ છૂટી જાય છે, અર્થાત્ શબ્દનું રટણ બંધ થઈ જાય છે અને કેવળ અર્થમાત્ર જ રહી

જાય છે. “નિભાસિ” અર્થાત્ અર્થમાત્રનો ભાસ રહ્યા કરે તો તે ઊંચા પ્રકારની અવસ્થા થઈ. પણ, સાધકને આ સાચી વાતની ખબર ના હોય તો ચિંતા થાય છે કે, અરે! મંત્ર છૂટી ગયો! અને તે ફરીને મંત્રનું રટણ કરવા લાગી જાય છે. મંત્રનો જાપ જો તંદ્રા-નિદ્રાના કારણે છૂટી જાય તો તે વિઘ્ન કહેવાય, તો તે “આળસપ્રમાદ, નિદ્રા ભ્રાંતિદર્શન” કહેવાય. તેથી આ બંનેના સૂક્ષ્મ તફાવતને જાણવા અતિજરૂરી છે. અતિએકાગ્રતાના કારણે મંત્ર-શબ્દ છૂટી ગયો છે કે તંદ્રા-નિદ્રાના કારણે છૂટી ગયો છે? જો તંદ્રા-નિદ્રાના કારણે મંત્ર છૂટી ગયો હોય તો તે વિઘ્ન કહેવાય. તો સાવધાન થઈ જવું જોઈએ. સાવધાન રહેવા છતાંય જો ઊંઘ આવી જતી હોય, તો ઊભા થઈ, મોઢું ધોઈ, આંખો સાફ કરી ફરીને બેસવું જોઈએ. તંદ્રાના કારણે મંત્ર છૂટી જાય ત્યારે માથું સહેજ નમી-ઝૂકી જવાનું. આ તેની નિશાની છે અને જો અતિએકાગ્રતાના કારણે મંત્ર છૂટી ગયો હશે તો મસ્તક ઝૂકી નહીં જાય. તંદ્રા-નિદ્રા નથી તેનું પ્રમાણ એ છે કે તે વખતે મસ્તક ઝૂકી નથી જતું. આપણે ભ્રમમાં તો નથી ને, છેતરાઈ રહ્યા તો નથી ને તે જાણવા માટે ઉપનિષદ અને ગીતાનો એક શ્લોક છે તે યાદ રાખવા જેવો છે. આપણે જ્યાં સાધનામાં બેસતા હોઈએ ત્યાં આ શ્લોક લખીને સામે રાખવો જોઈએ જેથી તે આપણને સાવધાન રાખે. તે શ્લોક આ પ્રમાણે છે :

“સમંકાયશીરોગ્રીવં” ધ્યાનમાં બેસીએ ત્યારે શરીર સમંકાયશીરોગ્રીવની સ્થિતિમાં રહેવું જોઈએ. કાયા, મસ્તક અને ગરદન એ ત્રણ સમ એટલે કે સીધી લાઈનમાં રહેવાં જોઈએ. કમર કે ડોક વળી ગઈ હોય કે માથું ઝૂકી ગયું હોય તો તે બરાબર નથી. ત્રણે ‘સમ’ રહેવાં જોઈએ. કાયા એટલે ગરદનથી નીચેનો ભાગ, ગ્રીવા અર્થાત્ ડોક અને શિર એટલે મસ્તક, એ ત્રણે સમ રહેવાં જોઈએ. ‘સમ’ના બે અર્થ છે. એક તો સમ કહેતાં સીધી એક લાઈનમાં રહેવા જોઈએ અને બીજું સમ એટલે સરળ રહેવાં જોઈએ. સરળ એટલે ન તો વળેલાં હોય કે ન તો ખેંચાયેલાં હોય. તે વળી ના જાય તેની સાવધાની માટે અતિટટ્ટાર-અક્કડ બેસીએ

તો તે પણ સમ ના કહેવાય. ન તો વધુ ખેંચાયેલાં હોય કે ન તો વધુ ઢીલાં હોય તે ‘સમ’ થયાં. એટલું શિથિલપણું કે ન તો વાંકા વળ્યા હોઈએ કે ન તો ખેંચાયેલા હોઈએ તો તે સમ અવસ્થામાં બેઠા કહેવાઈએ. જૈનમિંદરોમાં તીર્થંકરોની મૂર્તિઓને જોવાથી સાચી સમસ્થિતિનો ખ્યાલ આવે છે. (“શાંતા”ના મુખપૃષ્ઠ પરનો ફોટો જોવાથી “સમંકાય”ની સ્થિતિનો ખ્યાલ આવે છે.)

આવી સ્થિતિમાં બેસવાથી અને આવી સ્થિતિ દીર્ઘ સમય રહેવાથી આપણને સાચો ખ્યાલ આવે કે આપણે નિદ્રામાં નથી. જે ઘડીએ નિદ્રામાં કે તંદ્રામાં આવીશું તે જ ઘડીએ મસ્તક થોડું ઝૂકી જવાનું અને તે જ ઘડીએ મંત્ર છૂટી જવાનો. આ રીતે મંત્ર છૂટી જાય તો તે ‘અંતરાય’ કહેવાય. તેથી આવી સ્થિતિમાંથી જલદી બહાર આવી જઈને ફરીથી મંત્ર શરૂ કરી દેવો જોઈએ. મંત્રના જાપ વખતે મંત્ર છૂટી જાય અને તે વખતે જો તંદ્રા-નિદ્રા ના હોય તો તેની ચિંતા નહીં. તે જ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવાની હતી. એકાગ્રતાની તે ઊંચી અવસ્થા ગણાય. જેમાં શબ્દ છૂટી જાય અને કેવળ અર્થમાત્રનો ભાસ રહે તે એકાગ્રસ્તાની ઊંચી અવસ્થા થઈ અને તેનું નામ આપ્યું ‘નિર્વિતર્ક’. આને નિર્વિતર્ક સમાપત્તિ કે નિર્વિતર્ક સમાધિ કહીએ. બંને એક છે. અહીં ચાર પ્રકારની એકાગ્રતાને સમજવા માટે ચાર પ્રકારનાં નામ આપી દીધાં છે.

જ્યારે આપણે અનુજાનમાં બેઠા હોઈએ ત્યારે તો મંત્રમાં જાપ છૂટવો જોઈએ જ નહીં. ત્યારે તો મંત્રની ગણતરીની જરૂરત છે. અમુક સંખ્યામાં જાપ કરવાના હોય ત્યારે તો એકાગ્ર અવસ્થામાં પણ જાપ છૂટવો ના જોઈએ. સવાલાખના અનુજાનનો પ્રારંભ કર્યો હોય તો સવાલાખ મંત્રો કરવા જ પડે. તે વખતે જો જાપ છૂટી જાય તો સવાલાખની સંખ્યા પૂરી થાય નહીં, તો અનુજાન પૂરું થાય નહીં. આ બધા ભેદોને ખૂબ સારી રીતે સમજવાની જરૂર છે. આ ભેદોને ન સમજવાને કારણે અનેક સાધકો રખડી જાય છે, વિમાસણમાં પડી જાય છે અને છેવટે ‘અતો ભ્રષ્ટ તતો ભ્રષ્ટ’ થઈને સાધનાને છોડી દે છે. અનુભવી

ગુરુજનોનાં ચરણોમાં બેસવાથી અલભ્ય રહસ્યો અનાયાસે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

નિર્વિતર્ક સમાધિમાં દેહભાન ભૂલી જવાય છે. શબ્દ અને જ્ઞાનનું સ્મરણ છૂટી જાય છે અને કેવળ અર્થમાત્ર બચી રહે છે. દેહભાન ભૂલી જવું એટલે ધ્યાતાની વિસ્મૃતિ. ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનને ત્રિપુટી કહે છે. ધ્યાતા એટલે ધ્યાન કરનારો, ધ્યાન એટલે ધ્યેયપ્રાપ્તિ માટેનો સૂક્ષ્મ, અલૌકિક, માનસિક ક્રિયાવિશેષ-એકાગ્રતાવિશેષ અને ધ્યેય એટલે એવું પ્રાપ્તવ્ય કે જેના માટે ધ્યાતા, ધ્યાન કરે છે.

સંપૂર્ણ સમાધિમાં ત્રિપુટીનો લય થઈ જાય છે. સ્વરૂપશૂન્ય એટલે ધ્યાતાની વિસ્મૃતિ, શબ્દ છૂટી જવો એટલે ધ્યાનની વિસ્મૃતિ, બચી રહ્યું ધ્યેયમાત્ર. પછી ધ્યેય પણ ચાલ્યું જાય. આવી એકાગ્રતાને ‘નિરોધાવસ્થા’ અથવા તો ‘નિર્બીજ સમાધિ’ના નામથી સંબોધવામાં આવે છે. “તસ્યાપિ નિરોધે સર્વ નિરોધાનિર્બીજઃ સમાધિઃ” એ સૂત્રોક્ત અવસ્થામાં ત્રિપુટીનો નાશ થઈ જાય છે અને ત્યારે કેવલ્યની અર્થાત્ “તદા દ્રષ્ટુઃ સ્વરૂપે અવસ્થાનમ્”ની અનુભૂતિ થાય છે. અસ્તુ. (ક્રમશઃ)

(“મુક્તા” પુસ્તકમાંથી સાભાર)

શિવરાત્રી નિમિત્તે ઉમરેઠ ઓમ્ પરિવારે ઊજવેલ મહોત્સવમાં પૂજ્યશ્રીનાં આશીર્વચન

તા. ૦૬-૦૨-૨૦૧૧

સંકલન : શશિકાન્ત પટેલ

સત્ય-ધર્મ ગુરુદેવની જય. સત્ય અને ધર્મ એ જ આપણા ગુરુદેવ, અને એમની જય તો જ આપણી જય.

દરવર્ષે શિવરાત્રી નિમિત્તે તે પછીના રવિવારે ઉમરેઠ ઓમ્ પરિવાર તરફથી ઉમરેઠ મુકામે સ્વાધ્યાય-સત્સંગ-ભજનનો કાર્યક્રમ ઊજવવાનું આયોજન પ.પૂ. ગુરુદેવશ્રી યોગભિક્ષુજી મહારાજની કૃપા-આશિષ થકી કરે છે. દરવર્ષની જેમ આ વર્ષે પણ તા. ૬-૨-૧૧ને રવિવારે ઉમરેઠ મુકામે કુસુમ હરનાથ મંદિરમાં શિવરાત્રી નિમિત્તેના મહોત્સવને ઊજવવાનું આયોજન કરેલ. ઉમરેઠ સંતરામ મંદિરના મહંત પૂ. ગણેશદાસજી મહારાજ તથા ડાકોરના સંતોને દર વર્ષેની જેમ આ વર્ષે પણ મહોત્સવમાં પધારી ઉપસ્થિત સર્વે જિજ્ઞાસુ ભાઈબહેનોને-ભક્તોને આશિષ આપવા માટે આમંત્રિત કરેલ. આ સંતોને પ.પૂ. ગુરુદેવ પ્રત્યે તથા ઓમ્ પરિવાર પ્રત્યે ખૂબ જ આદરભાવ તથા પ્રેમ હોવાથી દરવર્ષની જેમ આ વર્ષે પણ પધારેલ. મહોત્સવમાં ભાગ લેવા માટે અમદાવાદ તથા અન્ય સ્થળેથી ઓમ્ પરિવારનાં ઘણાં ભાઈબહેનો ઉપસ્થિત થયેલ. આપણે સૌ જાણીએ છીએ કે, છેલ્લા કેટલાક સમયથી પ.પૂ. ગુરુદેવશ્રીની

અવસ્થાને કારણે તબિયત નરમગરમ રહેતી હોવાથી દરેક કાર્યક્રમમાં પ્રત્યક્ષ ઉપસ્થિત રહી શકતા નથી. પરંતુ પોતાના ભક્તો દ્વારા આવાં સત્કર્મોરૂપી લોક કલ્યાણનાં કાર્યો વધુ ને વધુ થાય, જેથી કરીને તેઓનું પણ કલ્યાણ થાય તે માટે ભક્તોનો ઉત્સાહ વધારવા તેમના નિવાસ સ્થાનેથી ટેલિફોનના માધ્યમ દ્વારા મહોત્સવમાં ઉપસ્થિત સર્વેને આશીર્વચન પાઠવે છે. આ વર્ષે ભક્તોએ ખૂબ જ મહેનત કરી ઈન્ટરનેટની મદદથી મહોત્સવના સમગ્ર કાર્યક્રમને તથા પૂજ્યશ્રીને આશીર્વચન પાઠવતા જીવંત જોઈ શકાય તથા સાંભળી શકાય તેવી વ્યવસ્થા કરી હતી. ઉપસ્થિત સૌ કોઈએ તે સર્વે જીવંત જોતાં જોતાં સાંભળ્યું. પૂજ્યશ્રીએ ભક્તો ઉપર અસીમ કૃપા વરસાવતાં મનુષ્યજન્મની સાર્થકતા કરવામાં સહાયરૂપ સાચી સમજણરૂપી જે આશીર્વચન પાઠવ્યાં તેને નીચે મુજબ રજૂ કરવા નમ્ર પ્રયત્ન કરેલ છે.

પ.પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગભિક્ષુજીમહારાજનાં આશીર્વચન

સત્ય-ધર્મ ગુરુદેવની જય. સત્ય અને ધર્મ એ જ આપણા ગુરુદેવ અને એમની જય તો જ આપણી જય.

સર્વેનું સ્વાગત, વંદન, અભિનંદન, આશિષ.
વંદન એટલા માટે કે સૌ કોઈ આત્મસ્વરૂપ છો.
અભિનંદન એટલા માટે કે ગૃહસ્થાશ્રમમાં ગળાડૂબ
બૂડેલા હોવા છતાં પણ તેમાંથી સમય કાઢીને આવા સાત્ત્વિક,
આધ્યાત્મિક કાર્યક્રમમાં મનુષ્યજન્મને સાર્થક કરવા માટે
સાચી સમજણનું ભાથું લેવા ઉપસ્થિત રહ્યાં છો.

આશિષ એટલા માટે કે આશિષ આપીએ તો
આશિષ પમાય. અમે તમને સૌને એક આશિષ આપીએ.
સામે આત્મસ્વરૂપ એવા તમારા સર્વેના એકસાથે અમે
આશિષ પામીએ.

આપણે આજનો કાર્યક્રમ શિવરાત્રી નિમિત્તેનો
છે. કેવી રાત્રી? શિવરાત્રી. શિવનો અર્થ થાય કલ્યાણ.
આમ, શિવરાત્રી એ કલ્યાણમાર્ગમાં આગળ વધવા માટેની,
કલ્યાણને પામવા માટેની રાત્રી છે. બીજી બધી જ રાત્રી
ભોગરાત્રી છે. પરંતુ, શિવરાત્રી કલ્યાણ પામવા માટેની
રાત્રી છે. આમ શિવરાત્રીનું ઘણું જ મહત્ત્વ છે. એ ઘણો જ
મહત્ત્વનો તહેવાર ગણાય. દેવ અને દાનવોએ જ્યારે
સમુદ્રમંથન કર્યું હતું ત્યારે જે અલૌકિક રત્નો નીકળ્યાં તેની
સાથે હળાહળ જેર પણ નીકળ્યું હતું. જેર નીકળ્યું એટલે
દેવદાનવ સૌ કોઈ ખૂબ જ ગભરાઈ ગયા હતા અને તેઓ
શિવજી પાસે ગયા હતા. ત્યારે શિવજીએ શું કર્યું હતું?
તેઓએ એ હળાહળ જેરનું પાન કર્યું હતું- જેર પી ગયા
હતા. તેઓએ એ જેરને નહોતું તો પેટમાં ઊતરવા દીધું કે
ન તો મોઢામાં રાખ્યું, પરંતુ જેરને પોતાના કંઠમાં સ્થાપિત કર્યું
હતું. આથી તેમનો કંઠ નીલ વર્ણનો થઈ ગયો હતો. આ તેઓએ
જીવજગતના કલ્યાણ માટે કર્યું તેથી તે નીલકંઠ કહેવાયા, મહાદેવ
કહેવાયા. આપણાં શાસ્ત્રોમાં આવા જે ધાર્મિક પ્રસંગો
વર્ણવવામાં આવ્યા છે તેમાં મનુષ્યજીવનની સાર્થકતા માટેનાં,
સાચી સમજણનાં કલ્યાણદાયી અનેક ગોપનીય રહસ્યો સમાવી
દેવામાં આવ્યાં છે. આ રહસ્યોને લોકાભિમુખ કોણ કરી શકે?
જીવ, જગતનું કલ્યાણ કરવું તે જ જેમના જીવનનો ઉદ્દેશ છે
એવા ગુરુ-સંતો. આ ગુરુ-સંતો શાસ્ત્રોનું અધ્યાપન કરી, સતત
ચિંતન-મનન કરી તેની અંદરનાં ગોપનીય રહસ્યોને આત્મસાત્
કરી પછી તેને જીવ-જગતના કલ્યાણ માટે લોકાભિમુખ કરતા
હોય છે. મુખ્ય વાત શું ચાલતી હતી? શિવજીએ હળાહળ જેર

પીધું અને તે પેટમાં પણ ન ઉતાર્યું કે મોઢામાં પણ ન રાખ્યું. તો,
આ હળાહળ જેર એટલે શું? તે જેરને પેટમાં પણ ન ઉતાર્યું કે
મોઢામાં પણ ના રાખ્યું એટલે શું? આ ખૂબ જ સમજવાની વાત
છે. આ હળાહળ જેર એટલે કોઈના પણ પ્રત્યે આપણા મનમાં
રહેલી કટુતા-કડવાશ. કોઈ વ્યક્તિએ ક્યારેક આપણને ખૂબ
જ હેરાન કર્યા હોય, તકલીફ આપી હોય, મુશ્કેલીમાં મૂકી
દીધા હોય તે સમયે, આપણે એટલા શક્તિશાળી ન હોઈએ કે
તેની સામે વળતો ઘા કરી શકીએ. તેથી તે સમયે તો આપણે
સમસમીને બેસી જઈએ, પરંતુ મનમાં નક્કી કરી રાખીએ કે,
મારો સમય આવવા દે. તે મને જેટલો હેરાન કર્યો છે- નુકસાન
પહોંચાડ્યું છે તેનાથી ચારઘણું વધુ નુકસાન એ સમયે હું તને
પહોંચાડું નહીં, તો મારું નામ નહીં. આમ, બદલાની ભાવનાની
ગાંઠ મનમાં વાળી રાખવી તેને જેર પેટમાં ઉતાર્યું કહેવાય.
કોઈ વ્યક્તિએ આપણને અપશબ્દ કહ્યા હોય, મશ્કરી કરી
હોય, વગોવ્યા હોય કે આવું તેણે જે વર્તન કર્યું હોય તેનાથી
ચારઘણું વધુ આવું વર્તન તેના માટે કરીએ. તેણે બે અપશબ્દ
કહ્યા હોય તો આપણે સામે ચાર કહીએ. તેણે ચાર જણ આગળ
આપણી વગોવણી કરી હોય તો આપણે ચોવીસ જણ આગળ
તેની વગોવણી કરીએ, તેને વગોવવાનો એક પણ મોકો જવા
ન દઈએ એને જેર મોઢામાં રાખ્યું કહેવાય. શિવજીએ હળાહળ
જેર પેટમાં નહોતું ઉતાર્યું. પેટમાં ઉતારવાથી મરી જવાય. એટલે
કે, કોઈના પણ પ્રત્યે કડવાશ - બદલાની ભાવના આપણે
રાખીએ, તો તે સામેની વ્યક્તિને તો નુકસાન કરે, પરંતુ આપણે
ઈર્ષાગ્નિમાં સતત બળતા રહીએ છીએ. શિવજીએ જેર કંઠમાં
રાખ્યું, એટલે કે કોઈના પણ તરફથી આપણને ગમે તેટલી
તકલીફ જીવનમાં પડી હોય તોપણ તેના પ્રત્યે સહેજ પણ ઈર્ષા,
વેર, બદલાની ભાવના મનમાં રાખવાની નહીં. તે બધું જ
ભૂલી જવાનું, માફ કરી દેવાનું. મનમાં એવી સમજણને દૃઢ
કરવાની કે, તે વ્યક્તિએ પોતાની ઓછી સમજણને લીધે,
અજ્ઞાનવશ આમ કર્યું. આમ તેના સર્વે કટુ વર્તનને માફ કરી
દેવાનાં, ક્ષમા આપી દેવાની. આમ કરવાથી આપણે સંપૂર્ણ
ક્લેશમુક્ત થઈને સુખશાંતિ અને આનંદપૂર્વક જીવન જીવી
શકીશું. કહેવત છે કે “ક્ષમા વીરસ્ય ભૂષણમ્” ક્ષમા એ શૂરવીરનું
આભૂષણ છે. એ સાચી સમજણરૂપી શૂરવીરતા છે એમ
સમજવાનું છે. કલ્યાણપથમાં આગળ વધી મનુષ્યજન્મને સાર્થક

કરવા માટે આપણે આપણા જીવનને સમગ્ર જીવ-જગત પ્રત્યે સંપૂર્ણ પ્રેમમય બનાવવાનું છે. પ્રેમ જ કલ્યાણપથમાં આગળ વધવા માટેનું મુખ્ય પરિબળ છે. જો આપણે સૌને પ્રેમ આપીશું, તો સૌ કોઈ વહેલા કે મોડા આપણા પ્રત્યે પ્રેમપૂર્વક વર્તશે તે નક્કી છે. આથી જ અનુભવીએ પ્રેમનો મહિમા સમજાવતાં કહ્યું છે કે,

**પોથી પઢ પઢ જગ મુઆ, પંડિત ભયા ન કોઈ;
ઢાઈ અક્ષર પ્રેમકા, પઢે સો પંડિત હોય.**

શાસ્ત્રોનો આપણે ગમે તેટલો અભ્યાસ કર્યો હોય; મહાવિદ્વાન પંડિત કહેવાતા હોઈએ; પરંતુ જો આપણે પ્રેમને પિછાણ્યો નહીં, અપનાવ્યો નહીં, તેની અલૌકિક તાકાતને ઓળખી નહીં; તો આપણે ગમે તેટલા મહાન વિદ્વાન હોવા છતાં વાસ્તવમાં શૂન્ય બરાબર છીએ. પરંતુ, જેણે શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ નથી કર્યો, પરંતુ પ્રેમને બરાબર પિછાણ્યો છે, અપનાવ્યો છે તે મહાવિદ્વાન પંડિતથી પણ અનેક ઘણા મહાન છે. આપણે સમજણપૂર્વક આપણું જીવન પ્રેમમય બનાવી જીવનનો સાચો આનંદ હૂંટવાનો પ્રયત્ન કરવાનો છે. સૌકોઈએ જીવનમાં સાત્ત્વિક લેવાનો અને અસાત્ત્વિક ત્યાગવાનો સતત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જીવનમાં સર્વેએ સત્કર્મોરૂપી શક્ય એટલા આવા સાત્ત્વિક, આધ્યાત્મિક કાર્યક્રમોનું આયોજન કરી, પ્રેમથી ઊજવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આપણને ક્યાં ખબર છે કે, પરમાત્મા કોને, ક્યા કામ માટે નિમિત્ત બનાવે છે? આપણે તો પરમાત્માનો આભાર માનવો રહ્યો કે તેઓએ આપણી ઉપર પરમકૃપા વરસાવી આવાં સત્કર્મો કરવા માટે નિમિત્ત બનાવ્યાં. આથી આપણે તો એમ જ સમજવાનું કે આપણે તો પરમકૃપાળુ પરમાત્માના એકમાત્ર અદના સેવક છીએ અને તેમની પ્રેરણામાત્રથી જ બધું કરી રહ્યા છીએ-સ્વતંત્ર રીતે કાંઈ જ કરતા નથી. જે કાર્ય આપણે આપણી ઈચ્છાથી, સ્વતંત્ર રીતે કરતા ન હોઈએ તે માટે થઈને ફળની આશા રાખવાની હોય જ નહીં તે સ્વાભાવિક છે. ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને કહ્યું છે કે,

“કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન”

હે અર્જુન! તું કર્મ કર્યે જા. તને માત્ર કર્મ કરવાનો જ અધિકાર છે, કર્મ ફલનો નહીં. નિષ્કામ-ફળની આશા રાખ્યા વગર કર્મ કર્યે જા.

આ વાતો પ્રસંગોપાત વારંવાર કહીએ છીએ. તમે તે બરાબર સમજીને બરાબર યાદ રાખો છો ત્યારે જ

આવા સાત્ત્વિક ઉત્સવોની ઉજવણીરૂપી સત્કર્મો કરી શકો છો, કરી રહ્યા છો. તેમ કરી તેનો ભરપૂર સાત્ત્વિક લાભ લો છો અને બીજાને પણ તેનો ભરપૂર લાભ આપો છો. આ માટે સૌ ભક્તો આનંદ ઉત્સાહપૂર્વક તનતોડ પ્રયત્ન કરો છો તે ખૂબ જ આનંદની વાત છે.

આજના આ મહોત્સવ પ્રસંગે તમે પ્રથમ વાર જ ગોઠવણી કરી છે કે, ઉપસ્થિત સૌ કોઈ સમગ્ર કાર્યક્રમ તથા આશીર્વાચન જીવંત જોઈ શકે તથા સાંભળી શકે. આવી વ્યવસ્થા ઊભી કરવાની ખૂબ જ જરૂર હતી. તમે તેનો પ્રયત્ન કર્યો તે ખૂબ જ આનંદની વાત છે. કદાચ આ વખતે તેમાં કોઈ ક્યાશ રહી ગઈ હોય તો તેમાં કોઈએ મૂંઝાવાનું નહીં. ફરીવાર તે બધું વધુ સારી રીતે થાય અને ક્યાશ દૂર થાય તેનો પ્રયત્ન કરવાનો. આધુનિક સાધનોનો કુનેહપૂર્વક ઉપયોગ કરી જિજ્ઞાસુઓને વધુ સારી રીતે ઉત્સવનો લાભ કઈ રીતે મળે તે અંગેની આ તાલીમ સમજવાની. આમ, વધુને વધુ કાળજીપૂર્વક પ્રયત્ન કરવાનો. ક્યાશ રહી ગઈ હોય તો જરા પણ શરમાવાનું નહીં. તમો સૌ કોઈ ભેગાં થયાં છો તે સર્વે ઓમ્ પરિવારનાં જ છો. સૌ કોઈ એક જ કુટુંબનાં છીએ. કોઈ જ બહારનું નથી. બધાં પોતાનાં જ આધ્યાત્મિક કુટુંબીજન છે તેવી ભાવના રાખવાની છે. વળી, આપણે હરવખતે કહીએ છીએ કે, “કલિયુગે સંઘે શક્તિ:” આ કલિયુગમાં જેમ સંઘ-જૂથ-પરિવાર મોટો, તેમ તે વધુ શક્તિશાળી, અને ત્યાં વધુ સુખશાંતિ. આ ક્યારે શક્ય થાય? પરિવારમાં સંપ હોય ત્યારે. સંપ ક્યારે વધે? પરિવારમાં એકબીજા માટે ત્યાગની ભાવના મનમાં દઢ પણે રહેલી હોય અને તે રીતે સૌ પરસ્પર વર્તતાં હોય ત્યારે. આમ, પરિવારમાં સુખશાંતિ આપોઆપ આવે. નાનો પરિવાર ત્યાં દુ:ખ, કેમકે ત્યાં પરિવારના સભ્યોમાં ત્યાગની ભાવના ન હોય. પરિણામે સહનશક્તિનો અભાવ હોય. વાતવાતમાં, નજીવી બાબતોમાં મતભેદ-મનભેદ ઊભા થતા હોય. ત્યાં પરિવારમાં સંપ ન હોય જ્યાં સંપ ના હોય. ત્યાં કુટુંબ પરિવાર વિભાજિત થઈ જાય. જરૂરત પડે ત્યારે પરસ્પર એકબીજાને હૂંફ ના મળે. આથી પરિવારમાં દુ:ખ અને અશાંતિ જ મળે. પરંતુ, આપણો તો ઓમ્ પરિવાર. આપણી ભાવના કેવી હોય? “વસુધૈવ કુટુંબકમ્”ની ભાવના હોય. આખું વિશ્વ માટું કુટુંબ છે. સમગ્ર વિશ્વનાં સૌ કોઈ મારાં કુટુંબીજન છે. સૌ કોઈએ

પ્રેમ અને સમતા રાખી તેમના સુખ માટે, કલ્યાણ માટે કાંઈક કરી છૂટવાની ભાવના કેળવવાની છે, રાખવાની છે, દૃઢ કરવાની છે. તો જ સાચાં સુખશાંતિને પામી શકીશું, મનુષ્યજન્મને સાર્થક કરી શકીશું. બાકી તો, આ જગતનાં દેખાતાં સર્વે સુખસગવડ અંતે તો દુઃખમાં જ પરિવર્તિત થાય છે. આ એક ખૂબ જ અગત્યની-રહસ્યની વાત સમજવાનો-જાણવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છીએ.

પતંજલિમુનિ અનુશાસિત પાતંજલ યોગદર્શનના ચાર પાદવિભાગ છે. (૧) સમાધિપાદ, (૨) સાધનાપાદ, (૩) વિભૂતિપાદ, (૪) કેવલ્યપાદ. તેમાંના પ્રથમ બે પાદ-સમાધિપાદ તથા સાધનપાદ ઉપરનાં અમારા જીવનભરનાં સતત ચિંતન-મનન તથા સ્વાનુભવયુક્ત અને સૌ કોઈ સહેલાઈથી સમજી શકે તેવી સાદી સરળ ભાષામાં સમજાવતાં “મુક્તા” (સમાધિપાદ) અને “શાંતા” (સાધનપાદ) નામથી ઓમ્ પરિવાર ટ્રસ્ટ તરફથી ગ્રંથ બહાર પાડવામાં આવ્યા છે. જિજ્ઞાસુઓ તરફથી ચારેબાજુ તેની ખૂબ જ પ્રસંશા તથા માગણી થઈ રહી છે. તો પતંજલીમુનિ અનુશાસિત પાતંજલ યોગદર્શનના સાધનપાદના સૂત્ર નં. ૧૫માં શું કહ્યું છે?

“પરિણામતાપસંસ્કારદુઃખૈર્ગુણવૃત્તિવિરોધાચ્ચ દુઃખમેવ સર્વમ્ વિવેકિનઃ।”

સૂત્રમાં કહ્યું છે કે, જગતનાં તમામેતમામ, આપણને જે સુખ લાગે છે તે તમામેતમામ સુખ વિવેકીજનોને પરિણામરૂપે, તાપરૂપે અને સંસ્કારરૂપે દુઃખ જ લાગે છે તથા એ સુખ ગુણની દૃષ્ટિએ પણ દુઃખ જ છે. આ કેવી રીતે દુઃખમય છે તે સમજાવતાં દૃષ્ટાંત આપીએ છીએ.

પરિણામદુઃખ : એક સ્વચ્છ સફેદ ઈસ્ત્રીબંધ વસ્ત્ર આપણે પહેરીએ, તો તે વસ્ત્ર પહેરવાનું આપણને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, પણ દરેક ક્ષણે તે સફેદ, સ્વચ્છ વસ્ત્ર મેલું થઈ રહ્યું છે અને થોડા સમય પછી તે વસ્ત્ર ધોવાનું દુઃખ આવી જ પડે છે. તો આ થયું પરિણામદુઃખ.

તાપદુઃખ : આપણને જે સુખની પ્રાપ્તિ થઈ અને તેને આપણે માણ્યું. તે સુખ આપણી પાસેથી ઝૂંટવી ન લે તે માટે સતત સાવધાન રહેવું પડે છે. મગજ ચલાવવું પડે છે. બુદ્ધિ ચલાવવી પડે છે. જેમ ખીચડી ચૂલા ઉપર ખદખદતી હોય છે તેમ

તે અંગેના વિચારો આપણા મગજમાં ખદખદતા હોય છે. અનેક પ્રયત્ન કરવા છતાંય તે સુખ આપણી પાસેથી કોઈ ઝૂંટવી જાય, તો આપણા મનમાં તાપ-પરિતાપ ઉત્પન્ન થાય. તે તાપ જ સ્વયં એક દુઃખ છે. અથવા તો, તે સુખ સતત આપણી પાસે જ રહે તે માટે જે કાંઈ પ્રયત્ન કરવા પડે તેમાં જ પરિતાપ થાય તે સ્વયં જ એક દુઃખ. આમ, આ સુખ પણ “તાપદુઃખ” થયું કહેવાય.

સંસ્કારદુઃખ : આપણે એક સુખ ભોગવ્યું. તે ભોગવેલ સુખના સંસ્કાર આપણા ચિત્ત ઉપર અંકિત થઈ જાય છે. આથી તે સુખ પ્રત્યે આપણા મનમાં વાસના બંધાય છે. આ વાસના તે સુખને ફરી ફરી ભોગવવા માટે આપણને પ્રેરે છે. ફરી પ્રયત્ન કરી સુખ ભોગવીએ, સંસ્કાર ચિત્ત ઉપર પડે, વાસના બંધાય, ફરી પાછું તે સુખ ભોગવવા માટે પ્રેરે. આમ, સુખ-સંસ્કાર-વાસના-સુખ માટે પ્રયત્ન-આ ચક્રાવો સતત ચાલ્યા જ કરે છે. જેમ કે, રાયપુરનાં ભજિયાં આપણે ખાધાં. તેના સ્વાદના સંસ્કાર આપણા ચિત્તમાં પડ્યા. તે ભજિયાં ખાવા માટે આપણા મનમાં વાસના બંધાઈ. વાસના ફરી ભજિયાં ખાવા માટે આપણને પ્રેરે, તેથી વિવેકીજનોને તે સુખ પણ સંસ્કારરૂપી દુઃખ જ લાગે છે.

ચોથું દુઃખ : ગુણવૃત્તિદુઃખ : જગતનાં તમામ સુખ ત્રિગુણયુક્ત છે. આ ત્રિગુણ છે : સત્વ, રજ અને તમ. તમામેતમામ સુખમાં આ ત્રણે ગુણ હાજર જ હોય છે. આ ત્રણે ગુણમાંથી એક ગુણ પ્રધાનપણે હોય છે. બાકીના બે ગુણ ગૌણપણે હોય છે. આ બે ગૌણગુણ પ્રધાનગુણને દબાવી પોતે પ્રધાનગુણ બનવા સતત પ્રયત્ન કરતા જ હોય છે. આમ, સુખમાં રહેલા ત્રિગુણમાં પણ સતત ઘર્ષણ ચાલતું જ હોય છે. આમ, ત્રિગુણમાં ઘર્ષણ પણ દુઃખ આપે છે. આમ વિવેકિજનો માટે જગતનાં તમામેતમામ સુખ દુઃખમય છે.

આપણે આપણી અલ્પબુદ્ધિને કારણે આ સનાતન સત્યને સમજી શકતા નથી તેથી આ સુખો કે જે અંતે દુઃખમય જ છે તેને મેળવવા, ભોગવવા તેની પાછળ આંધળી દોટ લગાવીએ છીએ. આપણી આ દોટ કેવી છે? મૃગજળ પાછળની દોટ જેવી છે. વગડામાં મૃગલું હોય, પ્રચંડ ગરમી પડી રહી હોય, મૃગલાને ખૂબ જ તરસ લાગી હોય અને તેને સૂર્યના તડકામાં દૂર દૂર આભાસી જળ દેખાય. મૃગજળ પી

પોતાની તરસ છીપાવવા તેના તરફ દોટ લગાવે. મૃગને ખબર નથી કે તે જળ નથી, પરંતુ તે તે જળનો આભાસમાત્ર છે. તેથી, જેમ જેમ મૃગલું તે આભાસી જળ તરફ દોડતું જાય, તેમ તેમ તે આભાસી જળ દૂર ને દૂર જતું જાય. મૃગ જળ પીવા માટે દોડતું રહે અને અંતે થાકી જાય અને તમ્મર ખાઈને પડી જાય, પરંતુ જળ તેના હાથમાં આવે નહીં. આમ, આપણે પણ એવાં સુખ કે જે અંતે દુઃખમય છે તેને મેળવવા-ભોગવવા જીવનભર દોડતા જ રહીએ છીએ. આમ ને આમ આપણું જીવન પૂરું થઈ જાય છે. પરંતુ, સાચા-શાશ્વત એવા આત્મિક સુખને પામી શકતા નથી.

વળી, આપણને સાંસારિક જગતનાં સુખસગવડ પ્રાપ્ત થાય તોપણ આપણને તેથી સંતોષ થતો નથી. અત્યાર સુધી આપણે પગે ચાલીને ફરતા હતા. સાયકલવાળાને જોઈને દુઃખી થતા હતા કે, અહાહા ! તેને કેવી શાંતિ છે, ચાલવું પડતું નથી અને આપણે ટાંટિયા ઘસવા પડે છે. પરમાત્માની કૃપા થઈ અને આપણને સાયકલ મળી. થોડો સમય સાયકલ સારી લાગી. પછી મન વિચારે કે આ સાયકલમાં તો પેડલ મારીમારીને થાકી જવાય છે. સ્કૂટર મળે તો સારું, પેડલ તો મારવા પડે નહીં. સ્કૂટર મળ્યું. થોડા સમય માટે આનંદ થયો. પછી વિચાર આવે કે, સ્કૂટર કરતાં ગાડી મળે તો કેવું? સ્કૂટરમાં તો તાપમાં, વરસાદમાં રક્ષણ ના મળે, પરંતુ જો ગાડી હોય તો રક્ષણ મળે. ગાડી મળી તે પછી થાય : હવે હેલિકોપ્ટર મળે તો સારું. હેલિકોપ્ટર મળ્યું, પછી થાય : પ્લેન મળે તો સારું. આમ, આપણને એક સુખ મળે તો થોડાક જ સમયમાં તેનાથી ચડિયાતા સુખને મેળવવાની મનમાં લાલસા જાગે. આમ, સતત અસંતોષના કારણે દુઃખી થતા રહીએ. તેથી જ પતંજલિમુનિએ યોગદર્શનના સાધનપાઠના સૂત્ર નં.૪૨માં કહ્યું છે :

||“સંતોષાદનુત્તમ સુખલાભઃ”||

પતંજલિમુનિએ શું કહ્યું છે? સંતોષથી પ્રાપ્ત થતું સુખ અનુત્તમ છે. એટલે કે, તેનાથી વધુ ઉત્તમ સુખ બીજું કોઈ છે નહીં. સાંસારિક સુખોનો તો કોઈ અંત જ નથી. એક પછી એક વધુ ચઢિયાતા સુખની ઈચ્છા આપણને સતત સતાવ્યા કરે છે. આથી જે સુખ આપણે પ્રાપ્ત કર્યું છે તેની અનુભૂતિ કરી શકતા નથી. આથી સુખની સીમા બાંધી, તે

સુખ પ્રાપ્ત થતાં સંતોષી બની જવું જોઈએ. તો જ, પામેલ સુખનો આનંદ પામી શકીએ-અનુભવી શકીએ. જેમ કે,

સાંઈ ઉતના દીજિયે, જા મે કુટુંબ સમાય,
મૈં ભી ભૂખા ન રહું, સાધુ ન ભૂખા જાય.

શું કહ્યું છે? હે પરમાત્મા, તું મને એટલું આપ કે જેથી મારું કુટુંબ સારી રીતે ભરણપોષણ પામી શકે, સુખ-શાંતિથી જીવી શકે. હું અને મારું કુટુંબ ભૂખ્યાં ક્યારે પણ રહીએ નહીં, તથા મારા આંગણે આવેલ અતિથિનો પણ સારી રીતે આદરસત્કાર કરી શકીએ. અતિથિ પણ મારા આંગણેથી ભૂખ્યો જાય નહીં તેમાં જ મને સુખ મળ્યાનો સંતોષ છે. આ માટે ગુરુસંતોના પાઠ જાણીસમજી જીવનમાં ઉતારી લેવા જોઈએ. જે પણ હાલતમાં વાતની પૂરેપૂરી કાળજી રાખવી જોઈએ કે, સંતોષના બહાને જીવનમાં આળસ-પ્રમાદને પુષ્ટિ ન મળે. સંતોષની મહત્તા દર્શાવતાં અનુભવીએ કહ્યું છે કે,

ગૌધન, ગજધન, વાજધન ઔર સકલ ધનખાન,
જબ આવે સંતોષધન, સબ ધન ધૂલ સમાન.

જીવનમાં જ્યારે આપણે સંતોષરૂપી ધનને પ્રાપ્ત કરી લઈએ છીએ પછી તેની આગળ જગતનાં બીજાં બધાં જ ધન-ઐશ્વર્ય ધૂળ બરાબર છે, તુચ્છ છે. આમ, પ્રાપ્ત થયેલ સુખની અનુભૂતિ કરવા માટે, તેનો સાચો આનંદ માણવા માટે સંતોષની આટલી બધી મહત્તા પતંજલિમુનિએ બતાવી છે-સમજાવી છે.

તો, આવાં સુખને પ્રાપ્ત કરવા માટે શેની જરૂર છે? સાચી સમજણની જરૂર છે. એવી સમજણ પ્રાપ્ત કરવા માટે ભજનની જરૂર છે. પણ ભજન ક્યારે થાય ? જો આપણું શરીર સ્વસ્થ હોય તો. સ્વસ્થ શરીર માટે પોષણ-યુક્ત સાદા, સુપાચ્ય ભોજનની જરૂર હોય છે. આમ, ભોજન એ માત્ર જીભના સ્વાદ માટે નહીં, પરંતુ શરીરને સ્વસ્થ, નિરોગી રાખવા માટે અને તે થકી ભજન કરવા માટે જરૂરી છે. આપણને આ મનુષ્યજન્મ મળ્યો છે શેના માટે? જન્મમરણના -ચોર્ચાસીના ચક્કરમાંથી છૂટવા માટે. તે માટે ભજન કરવું જ રહ્યું. આપણે અવારનવાર વાત કહીએ છીએ કે, જગતમાં મુખ્ય ત્રણ યોનિ છે. (૧) મનુષ્ય, (૨) પશુ, (૩) પક્ષી. આ ત્રણેય યોનિમાં ભય,

મૈથુન, આહાર અને નિદ્રા એ કાર્યો સમાનપણે થતાં હોય છે, તો મનુષ્ય યોનિની વિશિષ્ટતા શું છે? મનુષ્ય ભજન કરી શકે છે. ભજન દ્વારા જન્મમરણના ચોર્યાસીના ચક્કરમાંથી છુટકારો મેળવી શકે છે. પણ પશુ-પક્ષી ભજન કરી શકતાં નથી. આથી મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત કરીને ભજન કરીશું નહીં અને માત્ર સાંસારિક સુખમય થઈ તેને પ્રાપ્ત કરવા તેની પાછળ આંધળી દોટ લગાવીશું, ભોગ-વિલાસમાં મસ્ત બની જીવન જીવીશું તો મનુષ્યજન્મ એળે ગયો ગણાશે. તો પછી આપણી સ્થિતિ કેવી થશે? આપણે પાછા-

**“પુનરપિ મરણમ્ પુનરપિ જનનમ્
પુનરપિ જનનીજઠરે શયનમ્”**

જન્મમરણના-ચોર્યાસીના રેંટમાં રગડીશું. તેમાંથી છૂટવા માટે, મનુષ્યજન્મની સાર્થકતા માટે ભજનની જરૂર છે. ભજન અમુક રીતે જ થાય તેમ સમજવાનું નથી, પરંતુ ખૂબ જ વિશાળ અર્થમાં તેની સમજણ જરૂરી છે. આપણે જે કાંઈ સત્કર્મ કરીએ છીએ તથા બીજાને સુખી કરવા માટે ત્યાગપૂર્વક જે કાંઈ કાર્ય કરીએ છીએ તે સઘળું ભજન જ છે. આમ, મનુષ્યજન્મમાં સત્કર્મરૂપી ભજન જ આપણને ચોર્યાસીના ચક્કરમાંથી છોડાવે છે. ભજન કરવા માટે સક્ષમ એવા સ્વસ્થ, નિરોગી શરીરની જરૂરત છે. તે માટે થઈને સાદું, સુપાચ્ય ભોજન જરૂરી છે તે સમજણની સતત યાદ રાખવાની છે; પરંતુ આપણે આ સમજણને ચૂકી જઈએ છીએ, વીસરી જઈએ છીએ અને ભોજન, સ્વાદ માટે થઈને કરીએ છીએ. શરીરના આરોગ્ય માટે બેધ્યાન થઈ જઈએ છીએ. પરિણામે, શરીર અનેક રોગ, તકલીફોથી ઘેરાઈ જાય છે. પરિણામે, ભજન કરવા માટે અસમર્થ થઈ જાય છે, અને આમ ને આમ અંતિમ ઘડી આવી જાય છે. પાછા જન્મ-મરણના ચક્રાવામાં પડી જઈએ છીએ.

પરમાત્માની પરમકૃપાથી મનુષ્યજન્મની સાર્થકતા માટેની આવી રહસ્યમય વાતો તમે સૌ સતત સાંભળી રહ્યા છો અને આ વાતો સંભળાવવાની પરમાત્મા અમને સતત પ્રેરણા કરી રહ્યા છે. આવી વાતો સતત સાંભળી, જીવનમાં ઉતારી, તે મુજબ જીવન જીવવા માટે સતત સાવધાન રહીશું તો જ કલ્યાણને પામીશું. બાકી તો સાંસારિક ભોગવિલાસમય સુખની પાછળ મૃગજળ જેવી

દોટ મૂકીશું, તો તેનો દંડ અવશ્ય મળશે જ. તેમાંથી પછી કોઈ જ છોડાવી શકશે નહીં. આ માટે થઈને આપણે મનુષ્યજન્મની સાર્થકતા માટે, કલ્યાણને પામવા માટે આપણે સત્કર્મોરૂપી આવા સાત્ત્વિક, આધ્યાત્મિક કાર્યક્રમોનું આયોજન કરતા રહીશું. તેમાં થતા સત્સંગને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળીશું અને તે મુજબ જીવન જીવીશું તથા બીજાને પણ તે સાંભળવા માટે તથા તે મુજબ જીવન જીવવા પ્રેરીશું તો આપણું જીવન સાત્ત્વિકતારૂપી સુવાસમય બનશે. બીજા પણ આપણા સુવાસમય જીવનથી આકર્ષાઈ પોતાનું જીવન પણ સુવાસમય બનાવવા પ્રેરાશે. ફૂલને કહેવું નથી પડતું કે ભાઈ, તમે મારી સુગંધ લો. ફૂલનું કાર્ય તો સુગંધીદાર બનાવવાનું છે. પછી તો ભગવાનના દૂત વાયુદેવ તે સુગંધને ચોમેર ફેલાવે છે. આપણે પણ આપણું જીવન, જો ફૂલ જેવું સુગંધિત બનાવીશું તો આપણી સુવાસ પણ આપમેળે ચોમેર ફેલાશે. બીજા પણ પોતાનું જીવન, સુવાસમય બનાવવા પ્રેરાશે. આ માટે થઈને જીવનમાં સત્કર્મ કર્યે જ રાખવાનાં છે. કુદરતનો નિયમ છે કે, એક ઘણું દાન સહજ ઘણું પુણ્ય. આમ, આપણે જો એક સત્કર્મરૂપી પુણ્ય કરીશું તો પરમાત્મા આપણને પુણ્યરૂપી હજારગણું ફળ આપશે. માટે જ જીવનમાં સતત સત્કર્મ કરવાનો નિષ્ઠાપૂર્વક પ્રયત્ન કરવાનો છે. અહીં એક દૃષ્ટાંત યાદ આવી ગયું:

એક સંત હતા. તેઓ રોજ આશ્રમમાં કથા કરે. લોકો કથા સાંભળવા આવે અને કથા પૂરી થાય એટલે સંતને નમન કરી, સંતના પગમાં કાંઈક ને કાંઈક ભેટ મૂકે. એક દિવસ સંતની કથા પૂરી થઈ એટલે સૌ કોઈ તેમને નમન કરી જતા હતા. તે સમયે સંતની ઓચિંતી નજર તેમના પગ પાસે પડી. કોઈએ તેમના પગ પાસે ખોટો સિક્કો મૂક્યો હતો. સંતે તરત જ બૂમ પાડી કે, ભાઈ, આ ખોટો સિક્કો મારા પગ પાસે કોણે મૂક્યો છે? જેણે પણ મૂક્યો હોય તે પાછો લઈ જાય. કેમકે, ખોટો સિક્કો મૂક્યો તેનો વાંધો નથી, પરંતુ કુદરતનો નિયમ છે કે, એક ઘણું દાન સહજગણું પુણ્ય. તમે એક ખોટો સિક્કો મૂક્યો છે તે માટે તમને એક હજાર ખોટા સિક્કા પાછા આપવા પડે. તો હું આવા હજાર ખોટા સિક્કા ક્યાંથી લાવું? તે માટે સિક્કો પાછો લઈ જાઓ.

આવાં દૃષ્ટાંત ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપે છે. કહેવાનો મતલબ એ છે કે, જેવું વાવીશું તેવું લાણીશું. આંબો

વાવીશું તો કેરી મળશે, બાવળ વાવીશું તો કાંટા મળશે. સત્કર્મોથી કલ્યાણરૂપી હજારગણું વધુ સુખ મળશે. અસત્કર્મોથી અકલ્યાણરૂપી હજારગણું વધુ દુઃખ મળશે. સત્કર્મો કરવા માટે આપણે વેર, ઝેર, ઈર્ષા, કટુ વાણી, લોભ, અભિમાન વગેરે આપણી નજીક પણ ન આવે તે માટે સતત સાવધાન રહીને જીવન જીવીએ, તો જ સાચી શિવરાત્રી ઊજવી કહેવાય. આપણે આપણા જીવનને અમૃતમય બનાવવાનું છે, જેથી આવાં દુર્ગુણોરૂપી ઝેર આપણી અંદર પ્રવેશતાં અટકે. આપણે

પરમાત્માને પ્રાર્થના કરીએ કે, આપણે આપણું જીવન અમૃતમય, સાત્ત્વિક સુગંધમય બનાવી શકીએ તે માટે આપણને સૌને શક્તિમતિ આપે.

ફરી ફરીને સૌને વંદન, અભિનંદન, આશિષ. સર્વેને જય નારાયણ.

સત્ય-ધર્મ ગુરુદેવની જય. સત્ય અને ધર્મ એ જ આપણા ગુરુદેવ અને એમની જય તો જ આપણી જય.

ૐ....ૐ....ૐ....

સ્વાધ્યાય-સત્સંગ

તા. ૨૭-૩-૨૦૧૧

સંકલન : પ્રવીણભાઈ શાહ / ભાવેશભાઈ રાવલ

સ્વાધ્યાય તાલીમકેન્દ્રનો, માર્ય મહિનાના છેલ્લા રવિવારનો સ્વાધ્યાય શ્રી મહેન્દ્રભાઈ પટેલને ત્યાં સાંજે સાડાચાર વાગે થયો. સ્વાધ્યાયની શરૂઆત શાંતિપાઠથી થઈ. પ્રણવવંદના, ગુરુઅષ્ટક, ગુરુમહિમા અને દીર્ઘ પ્રણવોચ્ચાર દ્વારા ભ્રામરી પ્રાણાયમનો સૌએ લાભ લીધો. ગાયત્રીમંત્રનો જાપ પંદરેક મિનિટ કર્યો. તે પછી ઓમ્ પરમાત્માની આરતી કરી. તે પછી નારણપુરાથી ફોન ઉપર શ્રી ગુરુદેવનાં આશીર્વાચનનો કાર્યક્રમ થયો.

પૂજ્યશ્રી ગુરુદેવનાં આશીર્વાચન:

સત્યધર્મ ગુરુદેવ કી જય. નમ:પાર્વતીપતયે હર હર મહાદેવ હર.. સૌને વંદન, અભિનંદન, આશિષ.

**“માનવ જાણે મેં કર્યું, કરતલ બીજો કોઈ,
આદર્યા અધૂરાં રહે, હરિ કરે સો હોય”**

મહેન્દ્રભાઈને ત્યાં જ્યારે ગોઠવાયું ત્યારે, મનમાં એમને ત્યાં આવવાની એટલી બધી હોંશ હતી કે, આ નિમિત્તે એમને ત્યાં જવાશે -ઘણી વાતો થશે. આખા કુટુંબને મળાશે, પણ આદર્યા અધવચ્ચે રહે. મનમાં ગમે તેટલા સંકલ્પો કર્યા હોય, પણ એ કાંઈ ફળે જ એવું નહીં. ફળ આપનાર-ફળ દેનાર એ કોઈ બીજો છે. આપણે તો આદર્યા આગળ પૂરાં થયાં કે અધૂરાં રહે. આપણે તો કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન । કર્મ કરવું- કર્મ કરતા રહેવું એ આપણો અધિકાર છે. ફળની આશા રાખ્યા વગર કર્મ કરતાં રહેવાનું અને એટલે જ અનુભવીઓએ કહ્યું છે કે,

**“હે મનમુરખ, તું હોતા ક્યો અધીર,
પીછે બાલક જન્મ લે આગે ઉપજત ખીર.”**

બાળકનો જન્મ થાય એ પહેલાં માતાના શરીરમાં દૂધની ઉત્પત્તિ એ બાળક માટે કરે છે. હે મન મુરખ, તું હોતા ક્યો અધીર? તું અધીર શા માટે થાય છે? ધીરજ રાખ અને જો. પીછે બાલક જન્મ લે, આગે ઉપજત ખીર. ખીર એટલે દૂધ. એ બાળક જ્યારે જન્મ લે ત્યારે એના મુખમાં દાંત નહીં હોય, તો એ શું ખાશે, શું પીશે ને શું પોષણ મળશે? તો એ માટે દૂધની રચના કરી, અને દૂધની રચના ક્યાં કરી? માતાના શરીરમાં કે જે એને વધુ ને વધુ વાત્સલ્ય આપનાર એની પાસે. માતા ભોજન આપી શકે, તે પી શકે, વગર દાંતે તે ખાઈ શકે, પોષણ મેળવી શકે. અને પાચનમાં ને વૃદ્ધિમાં ભરપૂર ઉત્તમમાં ઉત્તમ દૂધ. તો ધીરજ રાખ. આદર્યા અધરાં રહે તોય પણ હરેરી જવાનું નહીં. ફરી ફરીને, ફરી ફરીને કર્મ કરતા જ રહેવાનું. સુખ અને દુઃખ ક્યારેય બચી રહેતાં નથી. કાળ-મહાકાળ-વિકરાળ-કાળ એવો છે કે એને ખાઈ જાય. સુખનેય ખાઈ જાય, દુઃખનેય ખાઈ જાય. કાળ સમયના વહેણ સાથે બધું વિસ્મૃત કરી દે છે.

**“દિન ગણતાં માસ ગયા. માસે આંતર્યા,
સૂરત ભૂલી સાયબા કે નામે વીસર્યા”**

આપણા નજીકનું કોઈ દેવ થઈ જાય, તેનું મૃત્યુ થઈ જાય; પછી દિવસો ગણતાં ગણતાં કાલે બારમું છે,

હવે કે “આ માસિયો છે; આ છ માસિયા છે એમ રટણ કરતાં કરતાં-દિન ગણતાં માસ ગયા. માસે આંતર્યા વર્ષો થયાં. સૂરત ભૂલી સાયબા. અમૂક ટાઈમ સુધી તો યાદ કરી કરીને એનું મોહું યાદ આવતું હતું, પણ પછી તો સૂરત ભૂલી સાયબા! સૂરત તો ભૂલી ગયા. સૂરત એટલે મુખાકૃતિ, નામે વીસર્યા, એમનું નામ શું હતું? અરે.. અરે..., યાદ નથી આવતું. એ હૈયે છે ને હોઠે નથી આવતું-એમ કાળ બધાંને ખાઈ જાય છે. દુઃખેય ના છોડે, દુઃખનેય ખાઈ જાય. એકેય ને ન રહેવા દે. આ બધી વાતોને સમજીને સાક્ષીભાવે જીવવાનો પ્રયત્ન કરવાનો છે. કોઈનું કાંઈ-કોઈનું કશું ચાલવાનું છે નહીં. ફક્ત જેનું ચાલે છે તેનું જ ચાલવાનું છે. આપણને નિમિત્ત બનાવે ત્યારે આપણે રાજી થવાનું કે ભગવાને આપણને નિમિત્ત તો બનાવ્યા. આજે આટલા યોગ્ય થઈ ગયા. બાકી તો, આપણો શું કલાસ? આવી મોટી પૃથ્વી પર ભલભલી વિભૂતિઓ; એમનો જે ત્યાગ અને વૈરાગ્ય, જેની આપણને કલ્પના પણ ન આવે, એનું આપણને સ્વપ્નું પણ ન આવે ત્યાં આપણું તો શું ગજું! એટલે એક જ વાત : ઘડીક આપણને ભગવાન મળ્યા તો રાજીરાજી થઈ જવાનું. એણે આપણને આ રીતે નિમિત્ત તો બનાવ્યા!”

મહેન્દ્રભાઈના ઘરમાંથી સૌને ખૂબખૂબ અમારા આશિષ છે- શુભ આશિષ છે. આવનાર સૌને પણ અમારા

શુભાશિષ છે. આ વખતે સંખ્યા ઝાઝી થઈ એટલે બહુ આનંદ થયો. અમારી તબિયત નરમગરમ હોવાના કારણે અમે ડૉ. ભિક્ષુજીને ત્યાં આરામ કરવા આવ્યા છીએ. આ સ્વયંસેવકોના પ્રયત્નથી તમને અહીંથી પણ લાભ મળ્યો. અમને લાભ દેવાનો લાભ મળ્યો. તમને લાભ લેવાનો લાભ મળ્યો. એમ પરસ્પર દેવો ભવ! બધી રીતે આપણે આનંદ જ લઈએ. વ્યવહારમાં બધા વિષયોમાંથી બધા પ્રસંગોમાંથી આપણને આનંદ કેમ મળે એનો પ્રયત્ન આપણે કરીએ છીએ. જેથી કહેવાયું કે, જય સચ્ચિદાનંદ! સત્-ચિદ્-આનંદ. તો જ્યારે આપણે આનંદ કરતા હોઈએ ત્યારે આપણે ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર કરી રહ્યાં છીએ એમ માનવાનું. જ્યારે સાત્ત્વિક આનંદની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે આપણી સામે ભગવાન ઊભા છે તેમ સમજી લેવાનું. આજના પ્રસંગનિમિત્તે બહુ જ આનંદ થયો. મહેન્દ્રભાઈની જે ભાવના છે તે ઘણી ઊંચી છે. એ ભાવના સમજવી એક સાધારણ માણસનું કામ નથી. એવી બધી મૌન ભાવનાઓ છે. ખબરેય પડવા નહીં દે કે, આખા કુટુંબનો ગુરુભાવ કેટલો ઊંચો છે-કેટલો જોરદાર છે? તેમના મોટાભાઈ-બા-બાપુજી સૌ ઘણાં જ પ્રેમાળ છે- મસ્તરામ છે. આપણે સૌ એમના કુટુંબમાંથી ખૂબ પ્રેરણા લઈએ અને એ પ્રમાણે વર્તવાનો પ્રયત્ન કરીએ, જેથી આપણો આ જન્મ સાર્થક થાય. સત્યધર્મ ગુરુદેવ કી જય. નમઃ પાર્વતીપતયે હર હર મહાદેવ હર.

હનુમાનજયંતી

તા. ૨૪-૪-૨૦૧૧

સંકલન : પ્રવીણભાઈ શાહ / ભાવેશભાઈ રાવલ

હનુમાનજયંતી નિમિત્તે ઓમ્ પરિવારનો એક કાર્યક્રમ નારણપુરામાં ઊજવાયો. શ્રી ગુરુદેવની હાજરી હોવાથી કાર્યક્રમ દિવ્ય અને ભવ્ય રહેલો. અતિસુંદર રીતે ઊજવાયો. પૂજ્યશ્રી ગુરુદેવ એકાદ મહિનાથી નારણપુરામાં ડોક્ટર સદ્ગુરુ સમર્પણ ભિક્ષુજીને ત્યાં પધાર્યા છે- ખાસ તો આરામ કરવાના ઉદ્દેશથી. ત્યાં પધાર્યા હોય એટલે ભક્તોની અવરજવર ત્યાં ઓછી રહે એવી ગોઠવણ રાખી

હોય. જિજ્ઞાસુઓ-મુમુક્ષુઓ અગાઉથી સંમતિ લઈને પૂજ્યશ્રી પાસે જઈ શકે અને તે વખતે જે વાતો થાય એ દિવ્ય સત્સંગ જ હોય.

હનુમાનજયંતીના કાર્યક્રમમાં શ્રી અનિલભાઈ પ્રજાપતિને ત્યાં જે વાતો થઈ તે મુમુક્ષુ ભક્તો ને ખૂબ જ ઉપયોગી હોવાથી શ્રી ગુરુદેવનું પ્રવચન અત્રે પ્રસ્તુત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

પૂજ્યશ્રી ગુરુદેવનાં આશીર્વાચન

સત્યધર્મ ગુરુદેવ કી જય. સત્ય અને ધર્મ એ જ આપણા ગુરુદેવ અને એમની જય તો જ આપણી જય. સૌને વંદન, અભિનંદન, આશિષ.

આજનો આ રૂડો પ્રસંગ- તમો સૌ રાહ જોઈ રહ્યાં હતાં: ગુરુજી ક્યારે આવે? હમણાં તો ડોક્ટર ભિક્ષુજીને ત્યાં આવેલા છીએ. એટલે અહીં આવવા માટે આમ તો સાવ નજીક કહેવાય. પણ બધું સંભાળી ને - વિચારીને - સમય ગોઠવવો પડે અને એ રીતે અમે તમારા સૌની સમક્ષ હાજર થયા. પણ અમને તો કલ્પના જ નહોતી કે અહીં અમને માતાજીનાં દર્શન થશે...?! એમની વાતો હજી અમે ત્યાં કરીએ છીએ, તેમની વાતો ચાલુ જ છે અને આ તો કલ્પના જ નહીં કે અહીં આપ હાજર હશો? એ પણ અમારાં સવિતાબેનની બલિહારી છે. એ ઉત્તમ પ્રસંગને હાથથી જવા ન દે. આખું કુટુંબ માતા-પિતાનો વારસો. તમને સૌને પણ તેમનાં સાન્નિધ્યનો લાભ મળ્યો. ચારપાંચ દિવસ પહેલાં શ્રી પાયલોટબાબા ડોક્ટર ભિક્ષુજીને ત્યાં પધાયા હતા ત્યારે તેઓ પણ હાજર હતાં અને આગલે દિવસે પણ દર્શન લેવા માટે આવ્યાં હતાં. બેઠાં બેઠાં એમનાં દર્શન થયાં, તો એ બધી ભગવાનની અહૈતુકી કૃપા. કંઈપણ હેતુ વિનાની - કાંઈપણ કારણ સિવાયની કૃપા ભગવાન કરે, ત્યારે સંતો, સંતોની હાજરી, સંતોની વાણી-સંતોનો પર હેત મિલાપ થાય.

સરોવર-તરુવર-સંતજન ફૂલે ફૂલે પર હેત

ઈત તે વે પાકન હનત ઉત તે વે ફૂલ દેત.

સંત કેવા હોય છે? સંતનો સ્વભાવ કેવો હોય છે? એ બે લીટીમાં બધું જ કહી દીધું. તરુવર-ઝાડ, સરોવર, અને સંતજન એ ત્રણેય નો સ્વભાવ કેવો છે? ફૂલેફૂલે પર હેત. એ ફૂલેફૂલે પણ પોતાના માટે નહીં, બીજાઓ માટે. આંબાના ઝાડને તમે પથ્થર મારો તો એ તમને સામે કેરી આપે. તમે પથ્થર મારો એટલે એ તમને (સામો) પથ્થર મારે એમ નહીં, એ તો સામે કેરી આપે. સંતજનો હંમેશાં આપણું ભલું જ ઈચ્છે. આપણું કલ્યાણ કેમ કરીને થાય તેના માટે જ તેઓ હંમેશાં કાર્યરત હોય છે.

સાધુ ઐસા ચાહિયે, જૈસો સૂપ સ્વભાવ,
સારસાર કો ગ્રહિ રહે થોથાં દિયે ઉડાય.

સાધુનો સ્વભાવ કેવો હોય છે? સૂપડા જેવો. સૂપડું આપણે અનાજ સાફ કરવા માટે વાપરીએ છીએ. સૂપડામાં અનાજ નાખીને ઝાટકવાથી કાંકરા, કસ્તર વગેરે ઊડી જાય છે અને ચોખ્ખા દાણા સૂપડામાં રહી જાય છે. અનાજમાં રહેલા કાંકરા, કસ્તરને સૂપડું ઝાટકી-ઝાપટીને બહાર ફેંકી દે છે. સાધુ-સંતજનો સમાજમાં વિચરણ કરતા હોય છે. આખા વિશ્વમાં ભ્રમણ કરતા હોય છે ત્યારે જે સારું સારું હોય, જે સાર-સારૂં હોય તેને જ ગ્રહણ કરે છે. બાકી બધું છોડી દે છે, ત્યાગી દે છે, કારણ કે ભગવાને રચેલું આ વિશ્વ તો કેવું છે!

જડ-ચેતન-ગુણદોષમય વિશ્વ કિન્હ કિરતાર
સંતહંસ ગુણપય પીય પરહરી વારિ વિકાર.

(પરમાત્માનું બનાવેલું આ વિશ્વ ગુણ અને દોષથી ભરેલું છે. તેમાંથી હંસરૂપી સંતો ગુણરૂપી દૂધને પી જાય છે, અને પાણીરૂપી વિકારને ત્યાગી દે છે, છોડી દે છે.)
સાધુના સ્વભાવની આ એક વાત થઈ. આવી જ બીજી એક વાત.

સાધુ ઐસા ચાહિયે ઉદર સમાતા લેત,

આગે-પીછે હરિ ખડે જબ માંગત તબ દેત!

સંતોને-સાધુજનોને-પરિગ્રહ કરવાની જરૂરત રહેતી નથી. એમને તો આગળ-પાછળ શ્રીહરિ છે. તેઓ તો સર્વત્ર શ્રીહરિને નીરખી રહ્યા છે-એવી એમની ભાવના છે. તેથી ઉદર સમાતા લેતું-પેટપૂરતું જ લે છે. એમનું પેટ ભરાય એટલો જ પ્રસાદ લે છે. પછી બીજું કંઈ એમને જોઈએ નહીં. કંઈ સંગ્રહ કરવાની જરૂર નહીં. તેઓ જાણે છે કે, “આગે પીછે હરિ ખડે હૈ જબ માંગત તબ દેત”.

કહે છે ને કે, ઈશ્વર સર્વવ્યાપક છે, ઈશ્વરની ચેતના સર્વત્ર વ્યાપી રહી છે. પરંતુ ઈશ્વરનાં ચૈતન્યસ્વરૂપની હાજરી ત્રણ જગ્યાએ વિશેષરૂપે હોય છે. ઈશ્વર પ્રગટસ્વરૂપે આ ત્રણે સ્થળે વિશેષ છે :

(૧) મંદિરદ્વારે, (૨) શાસ્ત્રો-ગ્રંથદ્વારે, (૩)સંતદ્વારે.

(૧) મંદિરમાં ભગવાનનો વાસ હોય છે. આપણા ઈષ્ટદેવ શ્રી રામ, શ્રી સ્વામિનારાયણ, શ્રી હનુમાનજી કે માતાજીના સ્વરૂપનાં દર્શન આપણે મંદિરમાં જઈને કરીએ છીએ. એમનાં ગુણગાન-સ્તુતિ-પ્રાર્થના વગેરે કરીએ છીએ

અને એ રીતે એમની હાજરીનો અહેસાસ અનુભવીએ છીએ. પરંતુ, મંદિરમાં દર્શન તો એના સમયે જ થાય.

(૨) શાસ્ત્ર-ગ્રંથ-પુસ્તક દ્વારા : વેદો, રામાયણ, મહાભારત, ગીતા, ભાગવત્ ઇત્યાદિ ગ્રંથો ગમે ત્યારે વાંચી શકાય. મંદિરમાં તો એનો ટાઈમ હોય એ વખતે જ આપણે જઈએ છીએ. તાળું મારેલું હોય ત્યારે દર્શન ન થાય. જ્યારે શાસ્ત્રનું તો વાંચન કરવું હોય તો ગમે ત્યારે કરી શકાય. જ્યારે આપણને તક મળે ત્યારે અડધી રાત્રે ઊઠીને વાંચન કરી શકાય. પણ એમાં મુશ્કેલી શું? વાંચતાં વાંચતાં કોઈ શંકા ઊઠે તો એનું નિવારણ કોણ કરે - એનું સમાધાન કોણ કરે? શાસ્ત્ર કે પુસ્તક કંઈ જવાબ ન આપે. એટલે એનો નંબર બીજો લીધો.

(૩) સંતદ્વારે, એથી પહેલો નંબર લીધો સંતોનો. સંત પાસેથી આપણે કંઈપણ સાંભળીએ અને એમાં કોઈ જગ્યાએ શંકા જેવું લાગે તો એનું સમાધાન મેળવી શકાય.

તો આ ત્રણ દ્વારને ભગવાનનું વિશેષ ચૈતન્યપણું કહ્યું છે અને ત્રણેયમાં પણ પહેલો નંબર છે સંતનો. સંતના જેટલા ગુણ ગાઈએ એટલા ઓછા છે. સંતની હાજરીના કારણે જ આપણું જીવન ચાલી રહ્યું છે. જાણ્યેઅજાણ્યે આપણને ખબર નથી પડતી કે સંતોના આપણી ઉપર કેટલા ઉપકારો છે?

તો આમ, આ હનુમાનજયંતીની ઉજવણીનું એક નિમિત્ત ઊભું થયું.

લગ્નનો પ્રસંગ હોય કે મરણનો પ્રસંગ હોય, આપણે એ તકનો લાભ લઈને ભજન અને ભોજનનો કાર્યક્રમ ગોઠવી દઈએ છીએ.

લગ્નમાં કેટલી બધી વિધિઓ થતી હોય! મરણનો પ્રસંગ હોય તો તેમાં પણ કેટલી બધી વિધિઓ થતી હોય! દસમું, અગિયારમું, બારમું, તેરમું, માસિયો, છમાસિયા, વરસી. મરણપ્રસંગેની આ બધી વિધિઓ એટલી ફિક્કી લાગે કે આ બધું શું !? આ બધું શા માટે? પણ એ રીતે મનને પ્રવૃત્તિમાં સાંકળી લેવાનું. જેને ત્યાં મરણ થયું હોય તે ઉદાસ થઈને ખૂણામાં બેસી ના રહે - સૂનમૂન થઈને ખૂણામાં પડ્યો ના રહે એટલે આ બધા રિવાજો ગોઠવી દીધા. આ કરવાનું છે આમ

કરવાનું છે, આટલું કરવાનું છે એમ કરી એને જીવનમાં પાછો ખેંચી લેવાનો છે. તેથી પેલો ઘા-આઘાત લાગ્યો હોય તે રુઝાય.

બાકી તો જે ગયા એ ગયા! એ ગમે તેટલા નજીકના હોય તો યે શું? એને આપણે ભૂલી જવાના. કાળ, મહાકાળ, વિકરાળ બધાને ખાઈ જાય, બધાને વિસ્મૃત કરાવી દે.

દિન ગણંતા માસ ગયા માસે આંતર્યા,

સૂરત ભૂલી સાયબા કે નામે વિસર્યા.

દિવસો ગયા, મહિનાઓ ગયા અને વરસો વિત્યાં, ધીરે ધીરે મરનામનું (જનારનું) મોઢું પણ ભુલાવા લાગ્યું કે, આપણા એ દાદા કે આપણા એ ફલાણા કોના જેવા લાગતા હતા? મોઢું યાદ નથી આવતું. સૂરત ભૂલી સાયબા. સમય જતાં નામ પણ ભુલાઈ જાય- નામે વિસર્યા.

કાળ બધાની વિસ્મૃતિ કરાવી દે છે અને જો વિસ્મૃતિ ના કરાવે તો આપણે નરક ભોગવવું પડે એવી સ્થિતિ આપણી થાય.

આવા પ્રસંગે આપણને યાદ આપે છે કે, અંતે તો આ સનાતન સત્ય : જન્મ અને મૃત્યુ, જન્મ અને મૃત્યુ. પણ, સંસારની- વ્યવહારની એવી જંજાળમાં આપણે સતત ગૂંથાયેલા રહીએ છીએ અને એ વાત ભૂલી જવાય છે. બાકી ગયા જન્મોમાં કરેલાં સત્કર્મોના પ્રતાપે આ મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થયો છે, અને આ બધો આનંદ કરીએ છીએ. હવે આગલા જન્મ માટે આપણે કંઈ કર્યું કે નહીં?

મરણની તિથિ હોય કે લગ્નની તિથિ હોય, સારું સારું ભોજન કરીએ. સારી વાત છે, આનંદની વાત છે. પણ મુખ્ય વાત આ છે : જમા-ઉધાર કેટલું થયું? લગ્નને આટલો સમય થયો, આટલાં વરસો થયાં, આપણે બાન્ને જણાંએ મળીને શું કર્યું? ગૃહસ્થાશ્રમ માંડ્યો, સંસાર ચલાવ્યો, પણ મનુષ્યજન્મ સાર્થક થાય તે માટે ક્યાં સત્કર્મો કર્યા? કેટલાં સત્કર્મો કર્યા તેની નોંધ લેવી જોઈએ. આપણે આપણો ચોપડો જોઈ લેવાનો કે ભગવાનના ચોપડામાં જમા કેટલું છે અને ઉધાર કેટલું છે. આ સત્કર્મો કરીને -ખોટાં કર્મો કરી કરીને જે કંઈ ભેળું કર્યું હોય, બીજાંનાં છોકરાંનાં ગળાં દબાવીને આપણાં છોકરાંને મોટાં કર્યાં

હોય, એ બધું અહીં જ પડી રહેવાનું. આ આટલી જ વાર.... આજે આ ગયા એમ આપણે પણ જવાના. આ બધું તો ઠીક, પણ વધુમાં વધુ નજીક જ એવું આપણું આ શરીર પણ જો છોડીને જવાનું હોય, તો પછી આ બધું શા માટે? આ બખેડો-આ જંજાળ? એની આપણને તે દિવસે યાદ આવે છે.

અનિલભાઈએ એમના પિતાશ્રી ગોવિંદભાઈના સ્મરણાર્થે શ્રીમન્નારાયણની ધૂનની આ સરસ મજાની

સી.ડી. તૈયાર કરાવી છે. દરેક ને કુટુંબદીઠ સી.ડી. આપવાની છે. તે બુકસ્ટોલ પરથી લઈ લેવી.

એ રીતે આજના આ પ્રસંગની આપણને યાદ આવે કે, અનિલભાઈને ત્યાં કેવો સુંદર કાર્યક્રમ થયો હતો, આપણે કેવાં ઉત્સાહ ભેર તેમાં ભાગ લીધો હતો?

“લેખે મે સોઈ ઘડી, બાકી કે દીન બાદ”

ભગવાનનું ભજન કર્યું એટલો સમય લેખે લાગ્યો.

સત્યધર્મ ગુરુદેવ કી જય.

સ્વાધ્યાયસત્સંગ

તા. ૧-૫-૨૦૧૧

સંકલન : પ્રવીણભાઈ શાહ / ભાવેશભાઈ રાવલ

સત્યધર્મ ગુરુદેવ કી જય.

સત્ય અને ધર્મ એ જ આપણા ગુરુદેવ અને એમની જય તો જ આપણી જય.

સૌને વંદન, અભિનંદન, આશિષ. વંદન એટલા માટે કે આપ પણ આત્મસ્વરૂપ છો. અભિનંદન એટલા માટે કે આપ આવા સુંદર સત્સંગનો મોકો ચૂક્યા નહિ. સર્વેએ સ્વાધ્યાયનો લાભ લીધો તે બદલ અભિનંદન. આશિષ - જે કંઈ આપીએ તે સહસ્રગણું પાછું મળે, અને તમને આશિષ આપીએ તો અમને પણ તમારા હજારગણા આશિષ પાછા મળે. તો આમ, વંદન, અભિનંદન, આશિષ.

થોડી સત્સંગની વાત કરીએ.

દેનહાર કોઉ ઓર હૈ જો ભેજે દિનરૈન,

લોગ ભરમ હમ પર ધરે, ત્યોં ત્યોં નીચે નૈન.

આ કવિ રહીમની વાત છે. એ મહાકવિ હતા. દરબારમાં કવિતાઓ કરે, અને જ્યાં કવિતાઓ કરે ત્યાં કિંમતી ભેટો મળે. તો બાર મહિનામાં એક દિવસ એવો નક્કી કરી રાખેલો કે, એ ઘરનાં બારણાં, દરબાજા ખુલ્લાં મૂકીને પોતે બહાર નીકળી જાય ને કહે કે, લૂંટો લૂંટો, જેનાથી જે લઈ જવાય તે લઈ જાઓ - જે બધું પોતે ભેળું કર્યું હોય તે. એમ એમણે એક તિથિ નક્કી કરેલી હોય. તે તિથિ

આવતાં પહેલાં તો એમના ઘરની આજુબાજુમાં ઢગલાબંધ સાધુઓ, ફકીરો, ભિખારીઓ ભેગા થઈ જાય. જાણી ગયા હોય: આ તારીખ-દિવસ આવશે, એટલે આપણે સારામાં સારી ચીજવસ્તુ લઈ જઈએ. તોપણ એમની સ્થિતિ કેવી? પોતાના ઘરેથી દરબારમાં જાય તોપણ આંખો એમની નીચી હોય, પગ સામે જોતા જોતા જતા હોય. પાછા આવે ત્યારે પણ એની એ જ સ્થિતિ હોય. એટલે ત્યાંના એક મોટા સંત પાસે આ વાત પહોંચી કે, આ આટલું આટલું દાન કરે છે, આટલા અપરિગ્રહી? આવા યોગી એટલે એમને ઉમળકો આવ્યો. એટલે એમણે લખીને મોકલ્યું :

રહીમન ઐસી દેન જા, ભક્તિ શીખે હો ચૈન?

જ્યોં જ્યોં કર ઊંચો ધરો, ત્યોં ત્યોં નીચે નૈન.

આવી યુક્તિ તમારા ક્યા ગુરુ પાસેથી તમે શીખ્યા છો? જ્યોં જ્યોં કર ઊંચો ધરો ત્યોં ત્યોં નીચે નૈન. કોઈને કંઈક આપો ત્યારે આપણો હાથ ઊંચો રહેને? લેનારનો હાથ નીચે રહે, આપણો હાથ ઊંચો રહે. જ્યોં જ્યોં કર ઊંચો ધરો ત્યોં ત્યોં નીચે નૈન. આ ક્યા ગુરુ પાસેથી તમે શીખ્યા છો? ત્યારે તેના જવાબમાં એ લખી આ મોકલે છે કે, દેનહાર કોઉ ઓર હૈ, જો ભેજે દિનરૈન, લોગ ભરમ હમ પર ધરે, ત્યોં ત્યોં નીચે નૈન.

દેવાવાળો તો કોઈ બીજો છે. રાતદિવસ એ મોકલ્યા કરે છે, પણ લોકો એમ સમજે છે કે આ હું આપું છું તેથી હું શરમાઈ જાઉં છું. મને શરમ લાગે છે અને મારાં નૈનો નીચે ઢળી પડે છે. કેટલી નમ્રતા! એમની આ નમ્રતા - કેટલી ઊંચી વિદ્યા હશે એમની પાસે? કેવા એમના ગુરુસંતો હશે જેમની પાસેથી આ બધું મળ્યું હશે? જ્યોં જ્યોં કર ઊંચો ધરો ત્યોં ત્યોં નીચે નૈન. આવું ક્યાંથી શીખ્યા હશે? અને તાજુબની વાત છે કે, રોજ રોજ નવી કવિતાઓ બનાવે ને રોજ રોજ નવી ભેટ મળે. એ ભેટ ઘરે લાવીને મૂકી દે અને દિવસ નક્કી કર્યો હોય તે દિવસે ઘરના દરવાજા ખોલી નાંખવાના. લઈ જાઓ, લઈ જાઓ - પાછું ધક્કામુક્કીમાં ગીરદીમાં જે કેટલુંય તૂટ્યુંફૂટ્યું હોય, કાચ ને કચરો એ બધું પડ્યું તે બીજે દિવસે ચોખ્ખું કરાવીને પાછું એમનું શરૂ. આંખો નીચી ને દરબારમાં પહોંચી જાય અને પાછા વળી આંખો નીચી ને ઘરે આવી જાય. બાર મહિને આવડું મોટું દાન કરી નાંખે અને પોતે કાંઈપણ રહેવા ન દે, મોટો ભાર - માથે ભારને રહેવા ના દે. ફરી પાછો ભાર તો રહેવાનો જ છે. તો આમ એક વાત કરી સત્સંગની, બીજી વાત કરીએ.

**પારસમણિ કે સ્પર્શસે કંચન ભઈ તલવાર,
તુલસી તીનો ના ગયે ધાર-માર-આકાર.**

તુલસીદાસજી કેટલું સુંદર સમજાવી રહ્યા છે? પારસમણિ કે સ્પર્શસે કંચન ભઈ તલવાર. પારસમણિનો શું ધર્મ છે? એનો એ સ્વભાવ છે કે લોઢાને એ અડે કે લોઢું તેને અડે, એ સોનું થઈ જાય. લોઢાની તલવાર હતી એ પારસમણિને અડી, સ્પર્શ થયો અને એ સોનાની થઈ ગઈ. પણ તુલસી તીનોના ગયે : ધાર-માર-આકાર. લોહત્વ તલવારનું લોહત્ત્વ તો ચાલ્યું ગયું, સુવર્ણત્વ પ્રાપ્ત થયું પણ, શું ન ગયું? ધાર-માર-આકાર એ ત્રણ તો ન જ ગયાં. પારસમણિ તો શું કરી શકે? લોઢાને સોનું બનાવી શકે અને એ લોઢું હોય તો જ. એ લાકડા કે રૂપાને, તાંબાને કે પિત્તળને એ કાંઈ ન કરી શકે. ફક્ત લોઢાનું સોનું બનાવી શકે, એ એથી આગળ કંઈ ન કરી શકે. પેલા ધાર-માર-આકારને કાઢી ન શકે. એના માટે તો પછી,

**હરદમ હથોડી હાથ ધરી સદ્ગુરુ મિલે સોનાર,
ધારમાર સબ મિટા દિયા કર દિયા આપ સમાન.**

પારસમણિ તો બીજું કાંઈ કરી ના શકે. તલવારને સોનાની તો બનાવી દીધી. ગમે ત્યારે સ્પર્શ થઈ ગયો અને એટલો લાભ થઈ ગયો. સોનાની થઈ ગઈ. પણ, ધારમાર અને આકાર એનાં એ જ રહ્યાં, એ ગયાં નહીં, પણ સદ્ગુરુરૂપી સોની મળી જાય, તો હરદમ હથોડી હાથ ધરી-ઘાટ ઘડતાં, રોજ રોજ ટપારતાં ટપારતાં એ ધાર અને મારકશક્તિ અને એનો આકાર બદલાય છે. એમ સદ્ગુરુ મળી જાય તો રોજ રોજ થોડું થોડું સાંભળતાં સાંભળતાં, એ પ્રમાણેનું આચરણ કરતાં કરતાં, ગુરુ શિષ્યને “કર દે આપ સમાન”. આ બીજી વાત થઈ. ત્રીજો નાનો ટુકડો જોઈએ.

**એક નદિયા એક નાલ કહાવત દોનો નીર ભર્યો,
દોનો મિલકર એક હુઈ જબ સુર-સિરિ નામ પરો.**

એક નદિયા, એક નાલ કહાવત. આને એક નદી કહી, આને એક નાળું કહ્યું. બેય છે તો જુદાં, પણ નાળાનું પાણી નદીનાં પાણીમાં ભળી જતાં તેનું નામ પણ બદલાઈ ગયું. સુરસરિ-દેવતાની નદી-ગંગા બની ગઈ. નાળામાંથી એ ગંગા નદી બની ગઈ. એમ ભક્તો, શિષ્યો, ભાવિકો એમની પણ એ જ સ્થિતિ થાય છે. ભક્ત જ્યારે ભગવાન સાથે મળી જાય છે ત્યારે ભગવાન બની જાય છે. જ્યારે શિષ્ય ગુરુ સાથે મળી જાય છે ત્યારે ગુરુ બની જાય છે. સુરસરિનામ પરો, પણ ક્યારે? મળી જાય છે ત્યારે. ઘણાં લાંબા સમય પછી આ નવી નવી વાતો નીકળી છે.

માણસોની હાજરી જોઈ એ કહી આપે છે કે, તમે આ યોજના કરી છે એ સૌને ગમી જ છે. અમારી પણ તબિયત સારી હોય તો અમે પણ એવી ઈચ્છા રાખીએ કે આ કાર્યક્રમમાં હાજરી આપીએ. અડધો કલાક, પંદર મિનિટ, કલાક જેટલો રહી શકાય તેટલો, પણ એ તબિયત પર આધાર રહે. પણ તમારો ઉત્સાહ, તમારા ઉત્સાહને વધુ ઉત્સાહિત કરવા માટે અમારી પણ હાજરી આપવાની ઈચ્છા હોય છે. પણ એ બધું પરમાત્મા ઉપર. અને સ્થૂળ શરીરથી હાજરી ન આપી શકાય તો આ અત્યારે જે કાંઈ

બોલ્યા એ હાજરી કેવી છે? આ સૂક્ષ્મ હાજરી કેવી છે જેણે ધ્યાન દઈને સાંભળ્યું હોય તેના પ્રમાદના બધા થર ઊખડી જાય. ને હવે આગળ શું કરવું છે? અત્યાર સુધી કર્યું ને શું ન કર્યું તે ભ્રમણાઓમાં કેવાં રહ્યાં એ બધી ભ્રમણામાંથી નીકળ્યાં. હવે આગળ શું કરવું છે એના માટે એ પોતે તૈયાર થઈ જાય. તો આમ, પરમાત્માની દયાથી તમને સૌને એવો વિચાર આવ્યો કે દર મહિનાના છેલ્લા રવિવારે એક ભક્તને ત્યાં આવો કાર્યક્રમ રાખવો. એ ખૂબ સારો વિચાર છે. તેનાથી સારો પ્રચાર થશે, પણ એ પ્રચાર કરી આપણે પૈસા નથી જોઈતા. આવા પ્રચાર કરીને આપણે વધુ ને વધુ જનહિત કરવાનું છે અને તે એટલા માટે કરવાનું કે તમે સૌ ઉત્સાહમાં રહો, અને આ જે ત્રણ દૃષ્ટાંત અપાયાં તેને વધુમાં વધુ સમજો અને જીવનમાં એને ઉતારો. જે ભોજન કરશે એ ધરાશે, તૃપ્ત થશે. રસોઈવાળાએ તો સારામાં સારી રસોઈ બનાવી છે. અત્યારે તમે ત્યાં છોલેચણા, ગુલાબજાંબુ, કઢી અને પુલાવ વગેરે બનાવ્યું તો છે. પણ નહીં જમો તો? જમવું તો પડશે ને? એટલે જે કાંઈ સાંભળો છો તેમાંથી થોડું પણ જીવનમાં ઉતારજો. જીવનમાં ઉતારીએ નહીં, તો કાંઈ લાભ ન મળે. લાભ લેનારા લઈ જાય, દેનારા દઈ જાય. અત્યારે પુશીની વાત તો એ છે કે અનિલભાઈ પ્રજાપતિ અને એમનો પરિવાર-નવદંપતી બધાં સામે જ બેઠાં છે, આ બધું સાંભળી રહ્યાં છે. આવવાનાં હતાં વહેલાં, પણ આવવામાં થોડાંક મોડાં પડ્યાં એટલે આ કાર્યક્રમમાં જોડાઈ ગયાં. તમે બધા ત્યાં છો અને અમે બધા અહીં છીએ, પણ આ ટેલીફોનના તાર દ્વારા સૌ અત્યારે જોડાયેલા છીએ. તો ફરી ફરીને તમને સૌને ખૂબ ખૂબ અભિનંદન. ભગવાનની ઈચ્છાથી અમારી હાજરી સૂક્ષ્મ કે સ્થૂલ ગમે તે રીતે હોય, તોપણ તમારે તમારો ઉત્સાહ મરવા નહીં દેવાનો. સ્થૂળ શરીરની કેટલી મર્યાદા? કેટલી મર્યાદામાં એ કામ કરી શકે? કેટલાં વર્ષો સુધી એ કામ કરી શકે? પછી તો એ જે કાંઈ

સૂક્ષ્મ હાજરી એમની એ જ આપણામય થઈ જવાની. દોનો મિલકે એક હોય, જબ સુરસરિ નામ પરો. પછી એ શિષ્ય મટીને ગુરુ થઈ જવાનો. અને ગુરુ થઈ જવાનું છે એટલે બીજાને ઉપદેશ આપવા માટે દોડાદોડી નથી કરવાની, ગુરુમય થઈ જઈ ગુરુજ્ઞાન અંદરથી સાચા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ, અંદરની મસ્તી, કોઈ જાતનાં પ્રલોભનો નહીં, બધાં પ્રલોભનોમાંથી ઊંચા આવી જવાનું. સાચી વાત સમજાઈ જવાની કે, આખરી દોડની દોડ કે તક-તક-તક-ફરર-ફરર-ફરર-ફરર. તક મળી છે, મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થયો છે, તો એ તકને ઝડપી ન લઈએ તો ફરર ફરર મરી જવાના. રખ્યા ઊડી જવાની છે એ તો નક્કી જ છે. આ બધી વાતનો આપણા માનમાં એક આ રીતે તાર બંધાઈ ગયો હોય અને એને લક્ષ્યમાં રાખીને- એને કેન્દ્રમાં રાખીને આપણું જીવન વ્યતિત થતું હોય, કોઈને કાંઈ ખબર ન હોય કે આપણે શું લક્ષ્ય રાખ્યું છે? એને સામે રાખીને આપણું જીવન વ્યતિત કરી રહ્યા છીએ તો જ આ સાંભળેલું છે તેનો સદુપયોગ થયો કહેવાય.

સૌને ખૂબ ખૂબ આશિષ છે. મનુષ્યજીવન ખૂબ ખૂબ સાર્થક કરો. મનુષ્યજીવન સાર્થક ન કરી શક્યા અને બાકી બધું જો મેળવ્યું તો તે બધું નિરર્થક છે, કેમકે એ તો બધું તિજોરીમાં પડ્યું છે, એના તો આપણે ચોકીદાર છીએ. પણ સાચો લાભ ક્યારે લીધો કહેવાય કે ખરો જે લેવાનો હતો એ સાથે લઈને જઈએ. અહીં રહીએ ત્યાં સુધી તો આપણી સાથે રહે અને સૌને આપતા રહીએ અને જ્યારે શરીરની મર્યાદા પૂરી થાય ત્યારે પણ એ બધું સાથે લઈને જઈએ. તો ફરી ફરી પરમાત્માને પ્રાર્થના કરીએ કે તેઓ આપણને શક્તિ-બુદ્ધિ-મતિ ખૂબ આપે, જેના દ્વારા આપણે આપણો મનુષ્ય જન્મ સાર્થક કરી શકીએ અને બીજાઓને પણ સાર્થક કરવામાં મદદ કરી શકીએ.

સત્ય ધર્મ ગુરુદેવ કી જય

ઓમ્ નમઃ પાર્વતીપતયે હર હર મહાદેવ હર.

દુઃખને તપ સમજીએ

વ્યક્તિ પાસેથી કે વિશ્વ પાસેથી, કુટુંબ પાસેથી કે સમાજ પાસેથી, ગુરુસંતો પાસેથી કે ભક્તશિષ્ય પાસેથી અયોગ્ય અને વધુ પડતી અપેક્ષાઓ રાખતા થઈ જઈએ છીએ અને પછી એ પૂરી ન થતાં દુઃખી થઈ જઈએ છીએ અને દોષનો ટોપલો અન્યો ઉપર ઢોળી દઈએ છીએ! એના પરિણામે, થોડા પણ આપણા જે કોઈ હમદર્દ હોય તે આપણાથી દૂર ખસવા પ્રયત્ન કરે છે. આ રીતે આપણે જ આપણા પગ ઉપર કુહાડો મારીએ છીએ!

પરમાત્માએ તો આપણને ખૂબ સુખ આપ્યું છે, પણ આપણી મૂર્ખામીના કારણે એ સુખને સુખ તરીકે માણી નથી શકતા અને ઉપરથી બીજાં અનેક વણજોઈતાં દુઃખો ઊભાં કરી દઈએ છીએ. જો આપણને આપણા સુખની પણ ખબર ન પડે, કે ખબર પડ્યા પછી તેને રક્ષવાની આવડત ન હોય તો કોઈ શું કરી શકશે? મોચીની દાઝે કાંટામાં ચાલવાથી કે દીવાની દાઝે કોડિયાને બટકાં ભરવાથી તો દુઃખમાં જ વધારો થવાનો છે.

જગત આખું સુખ અને દુઃખ, હર્ષ અને શોકથી ભરેલું પડ્યું છે. આપણે જ્યાં પણ રહીએ છીએ તે પણ જગતનો જ ભાગ છે અને તેથી આપણે સુખદુઃખની વચ્ચે જ રહી રહ્યા છીએ. તેથી જો સુખને જોવાની કુશળતા પ્રાપ્ત કરીશું તો સુખ, અને દુઃખને જોવાની વૃત્તિ કેળવીશું તો દુઃખનો જ અનુભવ થશે. અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ માટે દુઃખમાં પણ સુખનો અંશ ક્યાં છુપાઈને પડ્યો છે તે શોધી કાઢવું પડશે. અસ્તુ.

દુઃખ તો જે ભોગવવાનું હતું તે આવ્યું, તેને રોકી શકવાનું આપણા હાથમાં નહોતું, પરંતુ ઓછી અને ખોટી સમજના કારણે તેને અનેકગણું વધારી ન દઈએ તેવી સમજ કેળવવાનું તો આપણા હાથમાં જરૂર છે. જે ઉપાય આપણા હાથમાં છે તેને અજમાવીએ નહીં, અને જે આપણા હાથમાં નથી તેને માટે વલખાં મારીએ તો તેથી શું વળે? કેવળ હાય-બળતરા જ મળે!

શક્ય તેટલા બધા ઉપાયો કરવા છતાંય જો દુઃખ ન જાય, બધી જ પથીઓની અજમાયશ કરવા છતાંય જો સુખ પ્રાપ્ત ન થાય, તો ત્યાં પ્રભુપથી-ગુરુપથી અજમાવવી જોઈએ. ગુરુપથી એટલે સાચી સમજ. પ્રથમતો એમ વિચારવું જોઈએ કે, સુખ ગયું તેમ, મુદત પૂરી થતાં દુઃખ પણ જવાનું જ, અને જો દુઃખ જવાનું જ નામ ન લે તો એ દુઃખમાં તપની ભાવના રાખીને સહન કરી લેવું જોઈએ. મનુષ્ય સવારમાં ઊઠીને શીર્ષાસન કરે છે કે દોડીને કાંકરિયા (તળાવ)ની ફરતે બે ચક્કર લગાવે છે ત્યારે કેટલું કષ્ટ પડે છે? પણ એ કષ્ટ એટલે નથી લાગતું કે તેમાં વ્યાયામની ભાવના છે. તેમ જે દુઃખ કાયમી થઈ જાય તેમાં પણ “તપ કરી રહ્યા છીએ” એવી ભાવના કરી નાખવી જોઈએ. જો દુઃખમાં તપની ભાવના કરીએ તો દુઃખ ભલે જાય નહીં, પણ તે વિરાટ રૂપ તો ધારણ ન જ કરે. “મારું દુઃખ જતું નથી, મારું દર્દ મટતું નથી; હાય મા... વોય બાપ... હવે મારું શું થશે?” એમકહીને નિઃસાસા જ નાખ્યા કરીએ તો તેથી તો આપણાં દુઃખ-દર્દ વધી જાય અને આપણાં આત્મજનો દુઃખી થાય અને દ્વેષીજનો ખુશ થાય.

ઉપર પ્રમાણે કરવું સહેલું નથી, પણ કર્યા વિના છૂટકો નથી. જેટલું કરી શકીશું એટલી રાહત રહેશે અને નહીં કરી શકીએ તેટલી બળતરા વધશે. બીજો કોઈ સચોટ ઉપાય જડે નહીં ત્યાં સુધી તો કમસેકમ આ ઉપાય જરૂર અજમાવીએ.

પરમકૃપાળુ પરમાત્મા આપણને-સૌને દુઃખને તપ સમજવાની સમજ અને શક્તિ આપે તેવી તેમને પ્રાર્થના.

(પ.પૂ. ગુરુદેવશ્રી યોગભિક્ષુજી રચિત પુસ્તક ‘કડવું અમૃત’માંથી સાભાર)